

Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se
s.sof@regeringskansliet.se

En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas Ds 2024:30

Er beteckning: diarienummer S2024:30/02012

Länsstyrelsen i Västra Götalands län yttrar sig över betänkandet En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (Ds 2024:30)

Sammanfattning

- Länsstyrelsen delar utredningens uppfattning att det i vissa fall kan vara motiverat att ge stödinsatser utan samtycke, men betonar att detta medför betydande utmaningar.
- Länsstyrelsen anser att lagförslaget LIV i sin nuvarande utformning inte är ändamålsenligt. Vi avstyrker därför förslaget och föreslår i stället en vidareutveckling av den nuvarande LVU-lagstiftningen, för att möjliggöra utveckling av mellantvångsinsatser inom befintlig lagstiftning.
- Länsstyrelsen vill påpeka risken med att införa en tvingande lagstiftning innan det finns kunskapsbaserade insatser anpassade efter målgruppens specifika behov.
- Vid en helhetsbedömning anser Länsstyrelsen att ett beslut om elektronisk övervakning genom fotboja för en ung person, som varken begått en kriminell handling eller är misstänkt för brott, utgör ett oproportionerligt ingrepp i barnets eller den unges fri- och rättigheter i förhållande till lagförslagets syfte.
- Länsstyrelsen avstyrker förslaget om att förena beslut om insatser till vårdnadshavare enligt LIV med vitesföreläggande, med hänsyn till att vårdnadshavares varierande förutsättningar att ta emot stöd kan leda till negativa

konsekvenser för både barnet och syskonen i socioekonomiskt utsatta familjer.

8.5 Den nya ordningen ska regleras i en ny lag

Ett av de största hindren för att säkerställa barns trygghet och utveckling är situationer där vårdnadshavare motsätter sig insatser från socialtjänsten. När barn och unga befinner sig i riskfyllda situationer, men vårdnadshavares samtycke saknas, kan detta leda till att nödvändiga insatser uteblir. Detta är särskilt allvarligt när barn riskerar att dras in i kriminalitet eller utsätts för allvarlig omsorgsbrist.

Därför behöver lagstiftningen tydliggöra vårdnadshavares skyldighet att samverka när socialtjänsten uttryckt oro för att barnet riskerar att hamna i kriminalitet. Länsstyrelsen delar utredningens uppfattning att det i vissa fall kan vara motiverat att ge stödinsatser utan samtycke, men betonar att detta medför betydande utmaningar.

Länsstyrelsen avstyrker förslaget att den nya ordningen ska regleras i ny lag (LIV) då det skulle innebära en omfattande förändring av socialtjänstens befogenheter. Länsstyrelsen föreslår i stället en vidareutveckling av den nuvarande LVU-lagstiftningen med syfte att utveckla mellantvånget som finns i 22§ LVU för att bättre svara mot dagens behov av tidiga insatser och föräldraförelägganden.

LVU är en etablerad lagstiftning som socialtjänsten har lång erfarenhet av att arbeta utifrån. Utredningens förslag innebär flera nya gränsdragningsproblem som riskerar att försena viktiga beslut och insatser. I stället för att skapa en ny parallell lag, bör LVU utvecklas med tydligare regler för öppna insatser utan samtycke.

LVU är idag utformat för att skydda barn i akuta situationer, men även för att säkerställa att barnets bästa står i centrum. Utredningens förslag innebär att insatser normaliserar tvångsåtgärder även i mindre allvarliga fall, vilket kan minska förtroendet för socialtjänsten och göra det svårare att arbeta förebyggande. Att i stället utöka LVU med föräldrainriktade insatser och förebyggande åtgärder skulle stärka det sociala stödet.

Förslaget att socialnämnden ska kunna besluta om åtgärder som normalt betraktas som straffrättsliga påföljder för barn och unga, även om de inte är misstänkta för brott, bör problematiseras utifrån ett rättssäkerhets-, etiskt- och principiellt perspektiv. Att ge socialnämnden befogenhet att fatta beslut som liknar straffrättsliga åtgärder suddar ut gränserna mellan socialtjänstens skyddsarbete och rättsväsendets befogenheter. Inom det straffrättsliga systemet har misstänkta individer rätt till en rättvis prövning med rättssäkerhetsgarantier, vilket inte finns på samma sätt inom socialtjänsten. Att införa beslut som påminner om straffrättsliga åtgärder utan att barnet är misstänkt för brott är ett stort ingrepp i rättssystemets struktur. Socialnämndens beslut grundas ofta på sociala utredningar och riskbedömningar snarare än juridiskt prövade bevis, vilket kan innebära stora variationer i beslutsfattande mellan olika kommuner.

Länsstyrelsen anser inte att rättssäkerheten kan upprätthållas när sådana ingripande och frihetsberövande åtgärder föreslås kunna beslutas av en socialnämnd och finner inte att utredningen presenterat en rimlig anledning att göra avsteg från principen att sådana prövningar ska förbehållas domstolsväsendet.

Om den föreslagna lagen ändå införs bör gränsdragningen gentemot LVU problematiseras och tydliggöras för att säkerställa en enhetlig tillämpning av regelverken i praktiken.

9.4.8 Beslut till vårdnadshavare när barnet utsätts för ett förhållande eller uppvisar ett beteende

Länsstyrelsen instämmer i utredningens bedömning att den föreslagna ordningen även kan innebära allvarliga risker för barn i en hederskontext, men menar att utredningen saknar en fördjupad analys av hur hemmiljön påverkar barn som utsätts för kontroll, hot och våld av sina vårdnadshavare. Länsstyrelsen efterfrågar också en tydligare koppling till socialnämndens möjligheter att ansöka om utreseförbud och utvidgat reseförbud.

Länsstyrelsen vill betona att barn i utsatta familjer behöver snabba insatser, särskilt vid våld i hemmet. Om våldet inte anses tillräckligt allvarligt för LVU krävs dagliga skyddsbedömningar, oavsett om

insatser ges med eller utan samtycke. Vid tvångsåtgärder finns en risk att våldet mot barnet ökar, vilket ställer högre krav på socialtjänstens skyddsbedömningar.

9.4.5 Socialnämnder ska kunna besluta om insatser i öppna former

Länsstyrelsen anser att det behöver förtydligas vilka typer av insatser socialnämnden ska ha möjlighet att fatta beslut om när de genomförs mot vårdnadshavarens vilja, samt i vilka situationer dessa befogenheter gäller. Det saknas en tydlig definition av begreppet "öppna former" i den nuvarande socialtjänstlagen. I den nya socialtjänstlagen kommer begreppet att ersättas av rådgivning, omsorg, vård, stöd och annan hjälp till enskilda som är i behov av insatser. Den nya socialtjänstlagen anger också att socialtjänstens verksamhet ska bygga på vetenskap och beprövad erfarenhet. Dock har många av de insatser som idag erbjudits utvärderats utifrån frivilligt deltagande. För att säkerställa samstämmighet, rättssäkerhet och praktisk tillämpbarhet, borde utredningen ha utgått från den kommande socialtjänstlagen. En mer integrerad lagstiftningsprocess förebygger framtida konflikter mellan lagarna och underlättar implementeringen för kommunerna.

Utredningen lyfter att motstånd ofta beror på oförmåga snarare än ovilja, exempelvis på grund av psykisk ohälsa, kognitiva funktionsnedsättningar, språkförbistringar eller rädsla för socialtjänsten. Länsstyrelsen vill därmed påpeka risken med att införa en lagstiftning som riktar sig till vårdnadshavare som inte samtycker innan det finns kunskapsbaserade och anpassade metoder för just målgrupper med särskilda behov, som idag ofta avböjer insatser. Sådana hinder inte bör hanteras med andra metoder än tvång eftersom tvångsåtgärder kan skada tilliten och mottagligheten för insatser. I en tid av desinformationskampanjer och ryktesspridning om socialtjänsten finns redan en utbredd rädsla för omhändertaganden. Det finns en risk att lagförslaget ytterligare försvårar socialtjänstens förebyggande och tillgängliga arbete enligt den nya socialtjänstlagen.

11.7 Rätt till tillfällig föräldrapenning vid deltagande insatser i öppna former beslutade av en socialnämnd

Länsstyrelsen stödjer förslaget om tillfällig föräldrapenning, eftersom det skulle göra det lättare för föräldrar att delta i socialtjänstens insatser. Ekonomiskt stöd kan minska hindren för föräldrar, särskilt de med jobb eller begränsade ekonomiska resurser, och öka deras engagemang. Även i fall där insatser sker utan vårdnadshavarens samtycke kan tillfällig föräldrapenning bidra till att öka acceptansen för insatsen och minska risken för motstånd från föräldern, vilket kan leda till en förbättrad situation för barnet.

13.2.3 Socialnämnder ska ha möjlighet att förena vissa beslut med vite

Länsstyrelsen avstyrker förslaget då socialtjänstens huvudsakliga uppdrag är att hjälpa familjer i utsatta situationer, vilket gör det motsägelsefullt att samtidigt införa ekonomiska sanktioner som kan försätta familjer i ännu större svårigheter. Om vite införs som en sanktion för vårdnadshavare kan socialtjänsten i stället uppfattas som en kontrollmyndighet snarare än en stödinstitution.

12.6.5 Förutsättningar för elektronisk övervakning

Länsstyrelsen anser att beslut om elektronisk övervakning genom fotboja utgör ett oproportionerligt ingrepp i barnets eller den unges fri- och rättigheter i förhållande till den föreslagna lagstiftningens ändamål. Länsstyrelsen avstyrker därför utredningens förslag.

Utredningen föreslår att elektronisk övervakning ska kunna tillämpas även om barnet eller den unge varken begått en kriminell handling eller är misstänkt för brott. Detta innebär en avvikelse från dagens praxis, där elektronisk övervakning används för att övervaka personer som är frihetsberövade eller dömda för brott. I Sverige är straffrättsliga påföljder tydligt reglerade och förbehållna domstolsväsendet för att säkerställa rättssäkerhet och

proportionalitet. Om socialnämnden får befogenhet att besluta om frihetsbegränsande åtgärder, som elektronisk övervakning, utan rättslig prövning, finns en risk för godtyckliga beslut och bristande rättssäkerhet. För att upprätthålla rättssäkerheten bör i stället beslut som innebär frihetsberövande åtgärder beslutas av domstolsväsendet.

Utredningen motiverar förslaget med att elektronisk övervakning kan fungera som en tillfällig ursäkt för barnet eller den unge att undvika grupptryck eller påtryckningar. Samtidigt lyfts risken att åtgärden kan upplevas som en bestraffning, leda till känslor av uppgivenhet och negativt utpekande och i förlängningen öka risken för att barnet i stället söker sig till den kriminella miljö som insatsen är avsedd att motverka. Dessutom finns ett allvarligt riskmoment med att tvinga ett barn att bära elektronisk övervakning genom fotboja i en hemmiljö där våld förekommer, då det kan eskalera våldet och utsätta barnet för ökad fara.

Mot bakgrund av detta ifrågasätter Länsstyrelsen om elektronisk övervakning är ett effektivt verktyg för att uppnå lagstiftningens syfte.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av länsöverdirektör Jörgen Peters med Ylva Fredén-Engvall och Maribel Basualdo Raneskog som föredragande. I den slutliga handläggningen har också Annika Lidström, enhetschef medverkat.

Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.